

Urszula Sobczyk
Międzywydziałowe Indywidualne Studia Humanistyczne
Uniwersytet Jagielloński

Etniczność w Internecie

Analiza treści serwisów internetowych wybranych organizacji łemkowskich

Abstract

Ethnicity on the Internet. Analysis of the Content of Websites of Selected Lemkos Organizations

The Lemkos are an antagonized internally ethnic minority. The beginning of the division dates back to midnineteenth century, when almost simultaneously began to form the Ukrainian national identity and the Lemko separatism. It is also explicitly on the basis of the Lemko organizations created on the wave of democratic changes in Poland. Using of virtual ethnography methodology to analyze the content of websites of three of them: the Lemko Association, the Lemkos Federation and the Association of Ruska Bursa in Gorlice enables to capture significant, not shown explicitly, the differences in outlook, orientation of identity, construction of arguments, embarking strategy, the language used to simultaneous reference to the common universe – the Lemko Land. The Lemko Federation promoting Ukrainian national identity and the Lemko identity is recognized in terms of the regional identity. This Organization crates itself as a professional and dispassionate leader of the Lemko Federation promoting Ukrainian national identity. Two other one associate people with Lemko identity, emphasizing membership to the group of Carpatho-Rusyns. In their e-transmission they show a background of internal conflicts, formulate evaluative judgments and reveal strong emotions.

Keywords: the Lemkos, the Internet, virtual ethnography, identity, self-presentation, conflict

Uwagi wstępne

Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 6.01.2005 r. klasyfikuje Łemków jako mniejszość etniczną – grupę obywateli polskich, która (w myśl ustawy) „ma świadomość własnej historycznej wspólnoty

etnicznej” oraz „nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie” (Ustawa). Definicja prawna nie uwzględnia złożonej sytuacji łemkowskiej – społeczności zantagonizowanej wewnętrznie, cechującej się dualizmem narodowym i wyznaniowym. Korzenie tego podziału sięgają głęboko – zdaniem Krzysztofa Z. Nowakowskiego: połowy XIX stulecia, kiedy niemal równocześnie poczęły się formować ukraińska tożsamość narodowa oraz łemkowski separatyzm (Nowakowski 1995: 314). Konkurujące z sobą orientacje ideologiczne galicyjskich Rusinów: prorosyjska (moskwofilska), staroruska i narodowo-ukraińska do końca XIX w. nie znajdowały szerszej recepcji wśród chłopskiej ludności peryferyjnie usytuowanej Łemkowszczyzny (Moklak 1997: 18–19).

Ożywiona, tocząca się „w atmosferze wzajemnych pomówień i oszczerstw” (Reinfuss 1990: 121), działalność polityczna rozwinęła się na Łemkowszczyźnie w przededniu I wojny światowej. Lata wielkiej wojny zbliżyły ludność łemkowską i lokalnych działaczy (zwłaszcza w środowisku moskwofilskim, na gruncie którego narodził się mit Thalerhofu – symbolu łemkowskiej martyrologii) (Nowakowski 1995: 316). Rywalizacja ideologiczna swe apogeum osiągnęła w II Rzeczypospolitej. Toczyła się na szerokim froncie: religijnym, oświatowym, kulturalnym, politycznym, ekonomicznym (Michna 1995: 42). Angażowało się w nią duchowieństwo, nauczycielstwo, lokalni działacze, przybywający na Łemkowszczyznę emisariusze, rusińskie środowiska emigracyjne. Instrumentalnie wykorzystywała ją polska administracja. Argumenty słowne zastępowane były przez przemoc fizyczną: pobicia, rozruchy, kradzieże przedmiotów kultu religijnego z cerkwi grekokatolickich (Nowakowski 1995: 325–328). Miesięcznik „Łemko” w styczniu 1928 r. głosił: „Rusin może pogodzić się z Polakiem, Niemcem jak równy z równym. Ale nigdy my nie możemy pogodzić się z Ukraińcami” (Nowakowski 1995: 328).

Procesy tożsamościotwórcze na Łemkowszczyźnie zostały przerwane przez wysiedlenia, jakim poddano Łemków w latach 1944–1947. Członkowie rozproszonej społeczności stanęli przed zadaniem indywidualnego określenia swojej tożsamości. Niemożliwe było publiczne manifestowanie odrębności etnicznej, ograniczono możliwość sprawowania kultu religijnego, działalność kulturalna i szkolnictwo w 1956 r. podporządkowane zostały Ukraińskiemu Towarzystwu Społeczno-Kulturalnemu (Pudło 1995: 372–375).

Pierwsza po II wojnie światowej samodzielna organizacja łemkowska – Stowarzyszenie Łemków (Stowaryszinnia Łemkiw), z siedzibą w Legnicy – powstała na fali przemian ustrojowych w Polsce – w lutym 1989 r. Mimo aspiracji do objęcia swym wpływem całej społeczności łemkowskiej, nie była w stanie zaspokoić potrzeb wszystkich jej członków. Już w grudniu tego samego roku utworzono Zjednoczenie Łemków (Objednannia Łemkiw) z siedzibą w Gorlicach. Konflikt między młodymi organizacjami ujawnił silne spolaryzowanie mniejszości. Wokół Stowarzyszenia Łemków skupiły się osoby o tożsamości łemkowskiej podkreślające przynależność do grupy Rusinów Karpackich i wolę współpracy ze Światowym Kongresem Rusinów (dążącym do formalnego uznania istnienia narodu karpatorusińskiego – czwartego narodu wschodniosłowiańskiego). Zjednoczenie Łemków przyciągnęło osoby deklarujące ukraińską tożsamość narodową, a swą

łemkowskość ujmujące w kategoriach tożsamości regionalnej. Podjęło też ścisłą współpracę ze Związkiem Ukraińców w Polsce (Dudra 2009: 41; Dubiel-Dmytryszyn 2007: 134).

Odbudowane zostały – według Jarosława Moklaka – dwa przeciwstawne ideowo obozy funkcjonujące w środowisku łemkowskim u schyłku XIX i w pierwszej połowie XX w. (Moklak 1997: 7). Oba zabierają głos w kwestiach dla mniejszości łemkowskiej istotnych, aspirują do roli jej reprezentanta na forum publicznym (np. podczas prac Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych) oraz kustosa etnicznych tradycji. Oba rozwijają ofertę skierowaną zarówno do „swoich”, jak i „obcych” – przedstawicieli kulturowej większości. Istotną część swej aktywności sytuują w przestrzeni wirtualnej – na prowadzonych przez siebie stronach internetowych. Dla rozproszonych przestrzennie Łemków stanowić one mogą jeden z podstawowych kanałów komunikacyjnych. Dla niełemkowskich użytkowników sieci – istotne (jeśli nie jedyne) źródło informacji o mniejszości łemkowskiej. Tym uważniej warto się przyjrzeć ich treściom.

Etnografia wirtualna

W niniejszym artykule przedstawię wyniki analizy treści stron internetowych trzech organizacji łemkowskich: Zjednoczenia Łemków (<http://www.lemkounion.republika.pl>), Stowarzyszenia Łemków (<http://www.stowarzyszenielemkow.pl>) oraz związanego z tym ostatnim Stowarzyszenia Ruska Bursa w Gorlicach (<http://www.ruskabursa.org>). Posłużę się przy tym metodologią etnografii wirtualnej, którą Piotr Cichocki, Tomasz Jędrkiewicz i Robert Zydel określają jako „poznanie i opisywanie ludzi oraz zjawisk na podstawie dających się zaobserwować w Internecie zachowań i ich efektów”. Jej podstawę stanowi działalność badacza dysponującego prawami i narzędziami dostępnymi dla wszystkich użytkowników Internetu. Odbywa się ona w czasie rzeczywistym, w zastanym środowisku internetowym (kreowanym przez użytkowników środowisku komunikacyjnym) (Cichocki, Jędrkiewicz, Zydel 2012: 206).

Autorzy wyróżniają trzy podstawowe rodzaje badań etnograficznych w Internecie. Badania czyniące Internet jedynym polem swojego zainteresowania zakładają analizę zachowań on-line jako podstawę sądów odnośnie do mechanizmów funkcjonowania przestrzeni wirtualnej (bez odwołań do sfery off-line). Badania ujmujące sieć w kategoriach narzędzia (badania „przez Internet”) bazują na przekonaniu, iż dzięki odczytaniu zamieszczanych w Internecie treści (również wizualnych) możliwe jest uchwycenie stanów faktycznie poza nim istniejących. Pomimo ograniczeń, niebezpieczeństwa nadinterpretacji, okazują się one niezwykle użyteczne w przypadku badania m.in. motywacji, wartości, postaw, przekonań, zabiegów wizerunkowych, realizowanych konwencji (Cichocki, Jędrkiewicz, Zydel 2012: 206–207).

Etnografia wirtualna wykorzystywana jest także do badania zjawisk zachodzących (w różnych proporcjach) równocześnie on- i off-line (zaliczyć do nich należy

m.in. łemkowską komunikację *via* Internet). Winna być wówczas uzupełniona działaniami pozwalającymi możliwie rzetelne zbadanie sfery off-line w jej historycznych i społecznych uwikłaniach (Cichocki, Jędrkiewicz, Zydel 2012: 207–208). Jako że pozawirtualna działalność Łemków posiada bogatą literaturę przedmiotu, skupię się na ich aktywności internetowej. Uwzględnię wizualny aspekt przekazu, język, charakter i funkcje publikowanych tekstów, a także zawarte w nich (zarówno deklarowane jawnie, jak i wypowiedziane nie wprost) sądy wartościujące oraz stanowiska ideologiczne.

Aspekt wizualny

Pierwszych przesłanek interpretacyjnych dostarcza szata graficzna omawianych serwisów. Stosuje się w nich oszczędną, ściśle określoną gamę kolorów. Serwis Zjednoczenia Łemków (dalej: SŁ) utrzymany jest w kolorystyce zielonej, Stowarzyszenia Łemków (dalej: ZŁ) – żółtopomarańczowej, zaś Stowarzyszenia Ruska Bursa (dalej: SRB) – niebieskiej. Są to kolory znajdujące się na łemkowskiej fladze. Symbolizują kolejno: lasy, pola oraz niebo. Ich pasowy, poziomy układ nałożony został na stronie internetowej Stowarzyszenia Ruska Bursa na zdjęcie górskiego pejzażu Łemkowszczyzny. Poprzez zabieg ten symbolicznie związane idee z konkretnym miejscem – otoczeniem wzniesionego w 1909 r. „zakładu humanitarno-wychowawczego” dla uczniów „narodowości rusińskiej” (Regulamin) – Ruskiej Bursy w Gorlicach, czy szerzej – obszarem historycznej Łemkowszczyzny. Towarzyszące fladze godło Karpatorusinów sytuuje Bursę w szerszym kontekście – zarówno geograficznym, jak i tożsamościowym. Ów swoisty kolaż stanowi dominantę kompozycyjną strony oraz istotny klucz do interpretacji jej treści.

Neutralne nie są również fotografie zamieszczone na stronach Stowarzyszenia i Zjednoczenia Łemków. Odwołują się one jednak do innych, mniej dosłownych środków. SŁ nawiązało do tragicznej historii Łemków. Wykorzystało w tym celu statyczną, rozległą panoramę gór. W krajobrazie tym brak ludzkich osad, wyraźnych śladów działalności człowieka. Choć nie jest on opisany, można go utożsamiać z Beskidem Niskim jako obszarem, do którego odwołują się Łemkowie. Odczucie to jest wzmocnione poprzez nałożenie na zdjęcie, stylizowanego na fragment łemkowskiego płaszcza – czuhy¹, logo SŁ. Kontrastuje z nim znajdująca się poniżej informacja o lokalizacji siedziby Stowarzyszenia w dolnośląskiej Legnicy. Dla osób zorientowanych w łemkowskiej historii, zwłaszcza zaś dla tych, które mają doń stosunek emocjonalny, takie zestawienie może ewokować szereg dalszych skojarzeń. W warstwie wizualnej serwisu SŁ uwzględnione zostały również obecne na jego gruncie koncepcje i dążenia o charakterze tożsamościowym i politycznym. Na samym dole, w stopce strony powtórzono logo Stowarzyszenia.

¹ Szerzej o szczególnej roli czuhy w łemkowskiej kulturze patrz: R. Reinfuss, *Śladami Łemków*, Warszawa 1990, s. 39–40.

Towarzyszą mu godło Karpatorusinów oraz dwie flagi: łemkowska i karpatorusińska.

Twórcy serwisu ZŁ zastosowali zabieg odmienny: wyeksponowali dynamikę, ruch, witalność łemkowskiej kultury. Wykorzystali do tego serię wyświetlanych kolejno fotografii. Przedstawiają one sceny z Łemkowskiej Watry, koncertu w nowoczesnej oprawie (kolorowe światła, dym), spotkania kulturalnego. Ukazują góry zamieszkałe, żywe, z dużą liczbą murowanych domów, płonący ogień, młode kobiety w ludowych kostiumach, pisane cyrylicą transparenty, wreszcie napis „LEM – ENERGY”. Statyczne logo organizacji (utrzymane w niebiesko-żółto-zielonej kolorystyce łemkowskiej) umieszczono niżej, z boku, w miejscu nieeksponowanym. Całkowicie pominięte zostały wizualne odniesienia do identyfikacji ukraińskiej.

Strategie językowe

We wszystkich poddanych analizie serwisach zamieszczono teksty napisane w językach łemkowskim i polskim. ZŁ udostępnia ponadto teksty ukraińskie, zaś SŁ i SRB – słowackie. W niewielu przypadkach informacje niepolskojęzyczne są tłumaczone i publikowane w dwóch wersjach językowych. Konsekwencją tej praktyki jest poważne ograniczenie w dostępie do treści dla osób nieposługujących się językiem mniejszości. Problem ten może dotyczyć również członków społeczności łemkowskiej. Jak wskażę w dalszej części analizy, decyzja odnośnie do języka tekstu może wynikać z przypisywanej mu funkcji oraz (przewidywanej bądź pożądaney) grupy docelowej.

Niemal w całości dostępna dla polskiego czytelnika jest strona ZŁ. Korzystanie z niej ułatwia przejrzyste, dwujęzyczne menu. W języku polskim można się zapoznać ze statutem organizacji, osobowym składem jej władz, uchwałami kolejnych zjazdów, informacjami o organizacjach partnerskich, rozmieszczeniu i liczbie mniejszości w Polsce, kwestiami utraty i odzyskiwania własności na Łemkowszczyźnie (wraz ze wzorem wniosku do wojewody), większością zaproszeń na imprezy kulturalne, relacjami z bieżącej działalności organizacji oraz wybranymi artykułami z prasy polskiej. W formacie PDF. zostały udostępnione dwujęzyczne (polsko-łemkowskie) katalogi wystaw „Łemkowskie Jeruzalem”, publikacja o Międzynarodowym Szlaku Maziarskim (podsumowująca dofinansowany ze środków UE projekt ZŁ „To, co nas łączy”) w językowej wersji polskiej, słowackiej, angielskiej, niemieckiej i ukraińskiej, a także numery kwartalnika „Watra” (periodyku ZŁ) z lat 2011 i 2012, na którego łamach, obok języka ukraińskiego, stosowany jest (określany jako dialekt) łemkowski w zapisie cyrylicznym. Użyto go również do opisu sukcesu ZŁ – wyróżnienia Łemkowskiej Watry przez Kapitułę Konkursu Pro Publico Bono na Najlepsze Dzieło Obywatelskie. Jego wykorzystanie wskazuje na adresatów komunikatu – „swoich”, legitymujących swą przynależność do społeczności łemkowskiej znajomością jej gwary. Przekazywane w ten sposób treści służą afirmacji i mobilizacji grupy, podtrzymywaniu jej językowych tradycji,

promocji pożądaných postaw. Tłumaczenie ich na inne języki może być postrzegane jako nie tylko zbędne, lecz także niepożądane.

Inny status przypisywany jest tekstom udostępnianym na stronie ZŁ w języku ukraińskim, jak się wydaje, stosowanym do wyrażenia stanowisk oficjalnych, o szczególnym znaczeniu oraz ponadlokalnym charakterze. Znajdują się wśród nich m.in. dokumenty Kongresu Światowej Federacji Ukraińskich Łemkowskich Organizacji obradującego w Gorlicach w maju 2012 r.

Według innego klucza następuje dobór języka używanego w serwisie Stowarzyszenia Ruska Bursa. Pomimo polskiego menu większość tekstów funkcjonuje jedynie w formie łemkowskiej. W języku polskim zamieszczane są dokumenty (statut i protokoły z walnych zgromadzeń Stowarzyszenia), oficjalne informacje (skład zarządu, dane teled adresowe), artykuły i informacje prasowe autorstwa Polaków oraz Łemków adresujących wypowiedź do osób spoza własnego środowiska.

Artykuły pisane z myślą o odbiorcy łemkowskim oraz informacje dotyczące bieżącej działalności Stowarzyszenia Ruska Bursa publikowane są najczęściej w języku łemkowskim. W latach 2006–2010 dominowały wpisy polskie (23 wpisy, z czego 16 w roku 2006). Od 2007 roku są one dwujęzyczne (40 wpisów). Zaledwie 3 wiadomości sformułowano w tym czasie tylko w języku łemkowskim. Wyraźna zmiana nastąpiła w styczniu 2011 roku, kiedy to, wraz z rozpoczęciem poprzedzającej Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań kampanii „Ja Łemko”, przestały się ukazywać wpisy dwujęzyczne. Od tego czasu opublikowano 48 wiadomości po łemkowsku oraz 6 po polsku (w tym 2 zaproszenia na wydarzenia nie organizowane przez Stowarzyszenie Ruska Bursa oraz 4 formalne powiadomienia o walnych zebraniach Stowarzyszenia) (Aktualności). U podstaw przedstawionych powyżej praktyk może leżeć orientacja na społeczność łemkowską jako na docelową grupę oddziaływać Stowarzyszenia, a także aktywizacja jej członków w zakresie poznawania i używania języka przodków.

Analiza nie wykazała tego typu konsekwencji w przekazie internetowym Stowarzyszenia Łemków – organizacji, którą ze Stowarzyszeniem Ruska Bursa łączy zarówno przekonania, jak i osoby liderów. Szczegółowe (częściowo polskie, częściowo łemkowsko-polskie) menu odsyła do dużej liczby polskojęzycznych artykułów. Są wśród nich artykuły publicystyczne i (popularno)naukowe, statut SŁ, informacje dotyczące jego władz, struktury, działalności. Język polski używany jest w większości adresowanych do Łemków komunikatów. Przy jego pomocy można się dowiedzieć, jak zostać członkiem SŁ, zaprenumerować „Besidę” – dwumiesięcznik Zarządu Głównego SŁ, uzyskać darmowy bilet na „Łemkowską Watrę na Obczyźnie”, stać się jej sponsorem lub współorganizatorem. Po polsku wypowiadają się również Łemkowie w dziale *Sami o sobie*. O ile w przypadku tekstów: *Obóz internowania w Talerhof, Centralny Obóz Pracy w Jaworznie, Rusini, Łemkowie, Mniejszość Łemkowska w Polsce* motywowane może być to względami popularyzatorskimi, autoprezentacyjnymi, chęcią dotarcia do polskojęzycznego odbiorcy, o tyle uderza w tekście *Czy pamiętasz. Daty i wydarzenia, które każdy Łemko i Łemkynia powinni znać*.

Język polski jest w przestrzeni serwisu SŁ również tym, za pomocą którego jego odbiorcy komunikują się z sobą w zakresie spraw życia codziennego – proszą o pomoc dla potrzebujących członków swej społeczności, oferują korzystny wynajem domu, polecają skuteczny program antywirusowy, reklamują książki oraz filmy o tematyce łemkowskiej.

Język łemkowski jest używany głównie w oficjalnych zaproszeniach na łemkowskie zabawy, uroczystości, imprezy kulturalne oraz w relacjach z nich. Obecny jest w kolportowanych przez Stowarzyszenie publikacjach – „Łemkowskim Roczniku”, „Besidzie” (wraz z językami polskim i słowackim), a także *Zielonej Ewangelii* Bohdana Ihora Antonycza, która została przetłumaczona z języka ukraińskiego przez Piotra Trochanowskiego – jednego z liderów SŁ (Księgarnia).

Warto zwrócić uwagę na wykorzystanie języka łemkowskiego w tekstach o charakterze humorystycznym, niezaangażowanych w walkę światopoglądową, sytuujących się poza dominującym dyskursem historyczno-martyrologicznym. Teksty te zamieszczone zostały w działach: *Łemkowski humor*, *Poetycki kącik tylko po łemkowsku*, *Mądrości Bliskiego i Dalekiego Wschodu*, *Aforyzmy*. Mogą one stanowić przejaw potrzeby potocznego, nieuwikłanego w nieustanne odniesienia do przeszłości funkcjonowania we własnym środowisku językowym. Rozpatrywać je można również w kategoriach czytanek zachęcających poprzez swą krótką formę i atrakcyjną (zwłaszcza dla osób młodych) treść do nabywania oraz doskonalenia kompetencji językowych. Na cele te zorientowane są także inne inicjatywy Stowarzyszenia, które poprzez serwis internetowy udostępnia zasoby: *lemSłownyka* – „pierwszego internetowego spisu słownictwa łemkowskiego” (*lemSłownik*), *lemTransliteratora* – „pierwszego łemkowskiego translatora zapisu łacińskiego na cyrylicę” (*lemTransliterator*) oraz internetowego kursu języka łemkowskiego. Próba (jak się wydaje – nieudaną) aktywizacji językowej Łemków jest istnienie forum internetowego SŁ – na 15 dotychczasowych postów administratora forum – zapisanych po łemkowsku za pomocą alfabetu łacińskiego (co powinno wyeliminować problem nieznamości cyrylicy wśród odbiorców) – nie odpowiedział jeszcze nikt (Forum).

Komunikaty tożsamościowe

Poniżej nakreślę oficjalne stanowiska ideologiczne i cele działania zawarte w eksponowanych na stronach internetowych dokumentach omawianych organizacji. Skonfrontuję je z ujawnionymi w tekstach założeniami oraz wskażę ich kontekst autoprezentacyjny.

Orientacja tożsamościowa skupionych wokół poszczególnych organizacji łemkowskich osób nie jest – w przestrzeni wirtualnej – przedstawiona wprost. Na żadnej z analizowanych stron internauta nie znajdzie wyeksponowanego manifestu ideologicznego, kompleksowej informacji odnośnie do sympatii i antypatii danego środowiska. Treści będące przedmiotem międzyorganizacyjnego sporu nie są jednak zakamuflowane. Wręcz przeciwnie – funkcjonują jako integralne,

niepoddawane dyskusji twierdzenia, składowe dokumentów, pojęcia używanego języka. Tym łatwiej może je przeoczyć niezorientowany w zawiłościach łemkowskich tożsamości użytkownik Internetu.

Nadrzędnym celem działalności Zjednoczenia Łemków ma być, według jego statutu, „pobudzanie, pielęgnowanie i rozszerzanie działalności kulturalno-oświatowej w regionie łemkowskim i innych skupiskach społeczności łemkowskiej” (Statut ZŁ), stymulowanie badań łemkoznawczych, propagowanie obywatelskiego uczestnictwa z życia publicznym, rozwój nauki i oświaty wśród członków społeczności łemkowskiej, animacja amatorskiego ruchu artystycznego i sportowego, opieka nad zabytkami kultury łemkowskiej. Wśród tych niebudzących kontrowersji celów na miejscu 7. (na 10) uwzględnione jest „reprezentowanie i ochrona interesów ukraińskiej etnograficznej grupy Łemków, przy poszanowaniu ustawodawstwa RP” (Statut ZŁ).

To właśnie identyfikacja z narodowością ukraińską poszerzoną o regionalno-etnograficzny komponent łemkowski jest wyznacznikiem działań członków i sympatyków ZŁ. Na niej zasadza się m.in. obecny w statucie tejże organizacji postulat „inspirowania nauki języka ukraińskiego w szkołach, gdzie zamieszkuje ludność łemkowska” (Statut ZŁ). Na poziomie językowym ukraińska orientacja tożsamościowa manifestuje się w dookreśleniu Łemków jako Ukraińców, ukazywaniu ich w ukraińskim kontekście kulturowym. Stąd wyrażona w uchwale IV Zjazdu Zjednoczenia Łemków wiara, że „tysiącletnia kultura Rusi-Ukrainy trwać będzie na Łemkowszczyźnie mimo realnych zagrożeń dla jej materialnego i duchowego dziedzictwa” (Uchwała IV), założenie, iż ofiarami akcji „Wisła” byli „obywatele polscy narodowości ukraińskiej” (Uchwała VI), wielokrotne sytuowanie Zjednoczenia w roli rzecznika społeczności ukraińskiej w Polsce i podnoszenie w jej imieniu konieczności „opracowania i wdrożenia Narodowej Strategii Ochrony Mniejszości Narodowych ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości autochtonicznych i historycznych” (Uchwała V).

Zdecydowany sprzeciw liderów budzą, zaakcentowane w Uchwale II Zjazdu ZŁ próby „dzielenia naszej społeczności i pozbawiania nas możliwości pełnego wyrażania tożsamości narodowej”, czego realną konsekwencją może być „odcięcie Łemków od tysiącletniego dziedzictwa Rusi-Ukrainy”. Działania te, postrzegane jako „kontynuacja niechlubnej, powszechnie potępianej polityki narodowościowej II Rzeczypospolitej”, mają być inspirowane przez organy władzy państwowej i samorządowej, środowiska naukowe oraz media. Podziały w społeczności łemkowskiej określane są jako sztucznie wygenerowane i wzmacniane. Przede wszystkim zaś nieadekwatne – jak podkreślają działacze ZŁ, „zdecydowana większość naszej wspólnoty podkreśla przynależność do narodu ukraińskiego” (Uchwała II). Ferowane przez nich sądy są niezwykle kategoryczne. Nie pozostawiają zbyt wiele miejsca do wewnątrzgrupowego dialogu. Przedstawiciele Zjednoczenia deklarują jednak gotowość podjęcia kroków zmierzających do integracji środowisk łemkowskich. Wiodącą rolę w tym procesie wyznaczają swojej organizacji, zaś jego potencjalny przebieg podporządkowują uznanym przez nich wartościom. W Uchwale VI Zjazdu ZŁ podkreślają: „Zjednoczenie Łemków potwierdza goto-

wość jednoczenia środowiska łemkowskiego, świadomego swej tożsamości i tradycji historycznych, oraz wolę współpracy z innymi organizacjami łemkowskimi w działaniach dla dobra grupy Rusinów-Ukraińców, jako żywego organizmu społecznego, zdolnego do trwania i rozwoju” (Uchwała VI).

Co istotne, w przekazie internetowym ZŁ, SŁ określane jest mianem organizacji partnerskiej. Nie padają pod jego adresem żadne oskarżenia. Nie ma wzmianek o konfliktach, informacji o negatywnym ładunku emocjonalnym, osobistych wycieczek. Dominuje uprzejmy dystans, uwypuklana otwartość i potencjalna gotowość do współdziałania. Odwołania do związków z autorytetami: Jackiem Kuroniem, Jerzym Giedroyciem, prawosławnym Metropolitą Sawą, kolejnymi prezydentami Polski i Ukrainy podkreślają rangę i prestiż organizacji (Stosunki polsko-ukraińskie). Przekaz, który otrzymuje użytkownik Internetu, jest spójny, czytelny. Łemkowie funkcjonują w nim jako grupa, mimo swego pluralizmu, zwarta – skupiona wokół profesjonalnie działającego lidera, na jakiego kreuje się ZŁ.

Inną strategię przyjęło SŁ – choć, podobnie jak ZŁ, chce ono dążyć do „integracji ludności łemkowskiej bez względu na poglądy i przekonania religijne”, a w działaniu swym koncentrować się ma na ratowaniu i upowszechnianiu łemkowskiej kultury, organizowaniu działalności kulturalno-oświatowej, animowaniu działalności amatorskich artystów i zespołów (Statut SŁ). Jako trzeci cel statutowy stawia jednak potrzebę nauczania języka łemkowskiego. Z tego zapisu można wyprowadzić szereg wniosków dotyczących orientacji tożsamościowej środowiska skupionego wokół SŁ. Zasadza się ona na centralnym sytuowaniu tożsamości łemkowskiej, ujmowanej jako tożsamość podstawowa i – nierzadko – narodowa, której towarzyszyć może identyfikacja z narodem karpatorusińskim.

Odniesienia te, choć nieobecne w statucie SŁ, znajdują potwierdzenie w treści oraz języku tekstów zamieszczanych na jego stronie internetowej. Kreują one obraz Łemków – ofiar „polityki «ukrainizacji» prowadzonej przez Austro-Węgry w odpowiedzi na rzekome tendencje moskalofilskie” (Łemkowie), osób, których „tożsamość kształtowała się w opozycji do dominujących programów narodowych – ukraińskiego i polskiego” (Mniejszość łemkowska), podtrzymujących „swą ruskość/rusińskość, konsekwentnie ewoluującą w kierunku łemkowskości” (Mniejszość łemkowska), w liczbie mnogiej – jako podmiot zbiorowy – deklarujących:

Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że do czasu Drugiej Wojny Światowej mieliśmy poczucie, iż jesteśmy Rusnakami. Nie Rosjanie i nie Ukraińcy, jak by to chcieli niektórzy, ale właśnie Rusnacy, jak po dziś dzień mówią Bułgarzy. Jest to archaiczna odmiana polskiego określenia Rusini. Mieliśmy też poczucie bliskości ze wszystkimi Słowianami Wschodnimi, wywodzącymi się z dawnych Rusinów (Sami o sobie).

W znajdujących się w serwisie internetowym SŁ tekstach etnonim Łemko często jest zestawiany ze słowem Rusin bądź Rusnak. Zwraca uwagę duża liczba odwołań do kontaktów „z bratnim narodem”, „braćmi Rusnakami”, „braćmi Rusinami”. Podkreślany jest fakt istnienia rusińskich elit oraz udział działaczy z Polski w rusińskich gremiach międzynarodowych. Jako wydarzenie znaczą-

ce przywoływany jest „uroczysty akt ogłoszenia kodyfikacji języka rusińskiego” (Kalendarium). „Rusińskość” stanowi dla działań Stowarzyszenia istotny punkt odniesienia – „kulturę łemkowską w kontekście rusińskiego kręgu kulturowego” ukazywać ma „Besida” – oficjalny organ SŁ (Besida). Przedstawiana bywa również jako synonim „łemkowskości”. Strategia taka ujawniona jest m.in. w nazwie – współorganizowanego przez SŁ i Światowy Kongres Rusinów – Międzynarodowego Biennale Kultury Łemkowskiej/Rusińskiej w Krynicy.

Niezwykle ciekawym materiałem do analizy jest zestaw dat i wydarzeń, „które każdy Łemko i Łemkynia powinni znać”. Datą pierwszą jest 31.01.1886 – dzień narodzin Maksyma Sandowycza. Następnie powstanie i likwidacja Rusińskiej Ludowej Republiki Łemków (lata 1918–1920), początek akcji „Wisła” oraz narodziny Petra Murianki (P. Trochanowskiego) w 1947 r., spotkanie założycielskie i rejestracja SŁ w 1989 r. oraz daty kolejnych jedenastu Światowych Kongresów Rusinów w latach 1991–2011 (Czy pamiętasz). Lista ta – zdecydowanie niekompletna, ukazująca łemkowską historię w sposób wybiórczy i jednostronny – koresponduje ze stanowiskiem członków SŁ uznających się za Łemków właściwych (być może nawet Łemków jedynych), zaś osoby sympatyzujące z orientacją ukraińską – za Ukraińców (czyli nie-Łemków, pozbawionych moralnego prawa do łemkowskiego dziedzictwa oraz majątku).

Niemal we wszystkich przypadkach osoby te są przedstawiane w sposób negatywny. Podkreślana jest ich dwulicowość („okazało się, że Żdynianie prowadzili podwójną grę”), warcholstwo (przypuszczano „ataki na nasze pozycje narodowe”), brak honoru (działacze ZŁ w „prymitywny sposób szkalujący tych, którzy myślą inaczej”) (Kalendarium), poziomu („Oni starają się przy każdej okazji opluć nas przed władzami polskimi i ukraińskimi. Jest to różnica klasy”) i poszanowania dla rodzimej kultury (Watra – „ta niegdyś oryginalna łemkowska impreza zamieniona została w jeszcze jeden ukraiński festiwal i przy okazji wschodni bazar”) (Sami o sobie). Liderzy postrzegani jako szczególnie „szkodliwi” wymieniani są z imienia, nazwiska i pełnionej funkcji („Przewodniczący Zjednoczenia Łemków [...] Aleksander Maslej w swym wystąpieniu publicznie szkalował Stowarzyszenie Łemków”). Ich rola jest marginalizowana („poróżnili się ze wszystkimi znaczącymi siłami na naszym łemkowskim firmanencie”) (Sami o sobie). Epizody międzyorganizacyjnej współpracy dochodzić do skutku mają zwykle z inicjatywy Stowarzyszenia, jako rewizyta bądź wynik ustaleń łamanych w ogólnym rozrachunku przez członków ZŁ (Kalendarium). Negatywne doświadczenia potęgują gniew, żal, nieufność, poczucie zagrożenia. Zwrotnie wzmacniają łemkowski separatyzm i związaną z nim tożsamość. Charakterystyczną egzemplifikacją tej sytuacji są emocjonalne słowa „Stowaryszniaka” – anonimowego autora tekstu *Łemkowie Sami o Sobie*:

Dlaczego, powiadają, oddaliście im Watrę? Otóż nie oddaliśmy kochani! Ukradziono nam ją podstępnie! Niech sobie ją trzymają. My rozpalimy w naszych górach następną, a jak będzie trzeba – to jeszcze jedną i BĘDZIE ona łemkowska. Na pewno. Zabezpieczymy się też lepiej niż poprzednio przed fałszywymi Łemkami (Sami o sobie).

Język ukraiński przedstawiany jest jako obcy, niefunkcjonujący wśród Łemków i niebudzący ich zainteresowania, nieprzystający wręcz do łemkowskiej „natury” i możliwości:

Lud w swej masie ukraińskiego nie przyjął, nie zna i nie zamierza się go uczyć. Proukraińscy działacze, nawet rekrutujący się spośród inteligencji, też ukraińskiego nie znali, nie znają i nie zamierzają się go uczyć na tyle, by nim przynajmniej znośnie mówić (zresztą dla dorosłego Łemka prawie niemożliwe jest opanowanie zmiennego akcentu) (Sami o sobie).

Utrzymany w podobnym tonie dyskurs prowadzony jest na łamach serwisu internetowego Stowarzyszenia Ruska Bursa. Eskalują go spory dotyczące własności znajdujących się w zarządzie Bursy nieruchomości, a także animozje personalne funkcjonujących w środowisku gorlickim działaczy (Spór o Bursę). Nie bez znaczenia jest też wymiar ideologiczny – statut Ruskiej Bursy wprost zakłada posługiwanie się językiem rusińsko-łemkowskim jako językiem wewnętrznym, „pielęgnowanie właściwości narodowych rusińsko-łemkowskich” oraz zapewnienie „wychowania moralno-religijnego i społeczno-państwowego” młodego pokolenia Łemków (Statut SRB).

Przeprowadzona powyżej – fragmentaryczna i niepełna – analiza treści serwisów internetowych trzech łemkowskich organizacji wykazała znaczące różnice w podzielanym światopoglądzie, orientacji tożsamościowej, konstruowaniu argumentacji, przyjmowanej strategii, używanym języku przy jednoczesnych odniesieniach do wspólnego uniwersum – obszaru historycznej Łemkowszczyzny, związanego z nim kostiumu ludowego, odwołań do trudnej historii, religii, barw łemkowskiej flagi, mniejszościowej kondycji i perspektyw grupy.

Bibliografia

- Cichocki P., Jędrkiewicz T., Zydel R.,
2012 *Etnografia wirtualna* [w:] *Badania jakościowe*, t. 2, red. D. Jemielniak, Warszawa, s. 203–210.
- Dubiel-Dmytryszyn S.,
2007 *Łemkowie a ruch rusiński*, „Rocznik Ruskiej Bursy”, s. 129–151.
- Dudra S.,
2009 *Łemkowie w III Rzeczypospolitej* [w:] *Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa*, t. II, red. S. Dudra i in., Zielona Góra–Słupsk, s. 39–51.
- Michna E.,
1995 *Łemkowie. Grupa etniczna czy naród?*, Kraków.
- Moklak J.,
1997 *Łemkowszczyzna w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków.
- Nowakowski K.Z.,
1995 *Sytuacja polityczna na Łemkowszczyźnie w latach 1918–1939* [w:] *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, cz. I, red. J. Czajkowski, Sanok, s. 313–350.

Pudło K.,

1995 *Dzieje Łemków po II wojnie światowej (zarys problematyki)* [w:] *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, cz. I, red. J. Czajkowski, Sanok, s. 351–379.

Reinfuss R.,

1990 *Śladami Łemków*, Warszawa.

Materiały internetowe

Aktualności,

<http://www.ruskabursa.org/index.php?lang=> (dostęp: 26.02.2013).

Besida,

<http://www.stowarzyszenielemkow.pl/new/modules/publisher/item.php?itemid=21&lang=polish> (dostęp: 26.02.2013).

Spór o Bursę,

http://www.ruskabursa.org/artykuly_article.php?id=6&page=&lang= (dostęp: 26.02.2013).

Czy pamiętasz,

<http://www.stowarzyszenielemkow.pl/new/modules/publisher/item.php?itemid=296> (dostęp: 26.02.2013).

Forum,

<http://www.stowarzyszenielemkow.pl/new/modules/newbb/> (dostęp: 26.02.2013).

Kalendarium,

<http://www.stowarzyszenielemkow.pl/new/modules/publisher/item.php?itemid=19> (dostęp: 26.02.2013).

Księgarnia,

<http://www.stowarzyszenielemkow.pl/new/modules/publisher/category.php?categoryid=31> (dostęp: 26.02.2013).

lemSłownik,

<http://www.lemslownik.ugu.pl/> (dostęp: 26.02.2013).

lemTransliterator,

<http://www.lemtransliterator.ugu.pl/> (dostęp: 26.02.2013).

Łemkowie,

<http://www.stowarzyszenielemkow.pl/new/modules/publisher/item.php?itemid=1> (dostęp: 26.02.2013).

Mniejszość łemkowska,

<http://www.stowarzyszenielemkow.pl/new/modules/publisher/item.php?itemid=302> (dostęp: 26.02.2013).

Regulamin,

http://www.ruskabursa.org/artykuly_article.php?id=4&page=&lang= (dostęp: 26.02.2013).

Sami o sobie,

<http://www.stowarzyszenielemkow.pl/new/modules/publisher/item.php?itemid=128> (dostęp: 26.02.2013).

Statut SŁ,

<http://www.stowarzyszenielemkow.pl/new/modules/publisher/item.php?itemid=12> (dostęp: 26.02.2013).

Statut SRB,

<http://www.ruskabursa.org/status.php?lang> (dostęp: 26.02.2013).

Statut ZŁ,

<http://www.lemkounion.republika.pl/dokumenty%20organizacji/statut.pdf> (dostęp: 26.02.2013).

Stosunki polsko-ukraińskie,

<http://www.lemkounion.republika.pl/stosunki.html> (dostęp: 26.02.2013).

Uchwała II,

<http://www.lemkounion.republika.pl/dokumenty%20organizacji/UCHWALA%20II%20ZJAZDU.pdf> (dostęp: 26.02.2013).

Uchwała IV,

<http://www.lemkounion.republika.pl/dokumenty%20organizacji/UCHWALA%20IV%20ZJAZDU.pdf> (dostęp: 26.02.2013).

Uchwała V,

<http://www.lemkounion.republika.pl/dokumenty%20organizacji/UCHWALA%20V%20ZJAZDU.pdf> (dostęp: 26.02.2013).

Uchwała VI,

<http://www.lemkounion.republika.pl/dokumenty%20organizacji/UCHWALA%20VI%20ZJAZDU.pdf> (dostęp: 26.02.2013).

Ustawa,

http://www.msw.gov.pl/portal/pl/178/2958/Ustawa_o_mniejszosciach_narodowych_i_etnicznych_oraz_jezyku_regionalnym.html (dostęp: 26.02.2013).

<http://www.lemkounion.republika.pl> (dostęp: 26.02.2013).

<http://www.lemslownyk.ugu.pl> (dostęp: 26.02.2013).

<http://www.lemtransliterator.ugu.pl> (dostęp: 26.02.2013).

<http://www.msw.gov.pl> (dostęp: 26.02.2013).

<http://www.stowarzyszenielemkow.pl> (dostęp: 26.02.2013).

<http://www.ruskabursa.org> (dostęp: 26.02.2013).